

Kedves Gyula

Szabolcsi honvédek a szabadságharcban

A honvédsereg kialakulása

Az 1848 tavaszán megszülető magyar polgári állam egyik legfontosabb feladatának az önálló hadsereg megteremtése bizonyult. Ennek voltak bizonyos előzményei. Magyar hadseregről ugyan a Rákóczi szabadságharc leverése óta nem beszélhetünk, magyar katonaság azonban létezett. 1715-ben a magyar országgyűlés elfogadta az állandó katonaság tartását (1715. évi 8. törvénycikk), s a már akkor is meglévő néhány magyar ezred mellé a század folyamán egy sor új ezred szerveződött. Ezeket az alakulatokat hivatalosan is magyar ezredeknek nevezték, s bár az egységes birodalmi hadsereg egyenjogú részeit alkották, egyenruhájukban, emellett némileg szerkezetükben és kiegészítésük módjában is különböztek a Magyar Királyságon kívül felállított többi alakulattól.

A magyar katonaságot alkotó 29 ezred tekintélyes haderőnek számított (közel 80 000 fő), azonban ennek nagyobbik része nem Magyarországon, hanem a birodalom más területein tartózkodott. 1848 tavaszán Magyarországon a magyar sorogság 22 zászlóalja mellett ugyanannyi idegen, s a 4 huszárezred mellett 9 idegen lovasezred állomásozott. A határőrök többségét szerb és horvát nemzetiségű alakulatok tömörítették, ezek az események előrehaladtával szembefordultak a magyar kormánnyal. Ezt a haderőt 1848 májusában ugyan alárendelték a magyar hadügyminiszternek, de ennek eredményessége nagyon is kétséges volt. A császári-királyi hadvezetés ugyanis a legváltozatosabb módszerekkel akadályozta a magyar kormánypolitikát a birodalmi egység védelmének jelszavával, holott ekkor még szó sem volt magyar elszakadási törekvésekről. A bonyolult helyzetben maguk a tisztek sem voltak teljesen tisztában az irányító szervek illetékességével, különösen azután nem, hogy Bécsből a hivatalos út megkerülésével magas rangú tisztek vagy államhivatalnokok útján a magyar kormány utasításaival ellentétes „tanácsok” érkeztek.

Ebben a helyzetben a magyar kormány számára létfontosságú volt a szilárd fegyveres támasz megteremtése, különösen azt követően, hogy a Délvidéken fegyveres felkelésbe torkolló válság alakult ki. A nemzetiségi ellentétek kiéleződése nyomán a Török Birodalom névleges fennhatósága alá tartozó Szerb Fejedelemség területéről ezrével érkeztek a szerviánusoknak nevezett szerb fegyveres csapatok, súlyosan sértve ezzel nemcsak Magyarország, de az egész birodalom szuverenitását. Működésük nyomán napok alatt lángba borultak a Délvidék magyar és német települései, sőt sok esetben a felkelésben való részvételt elutasító román falvak is.

A helyszínen lévő sorkatonaság kevésnek bizonyult a felkelés lokalizálására, a határőrök többsége pedig a felkelők mellé állt. Szükségessé vált a nemzetőrség mozgósítása, de az elsősorban belbiztonsági feladatokra, a „közbátorság” megőrzésére szervezett nemzetőrcsapatok harctéri alkalmazása gyakorlatilag csődöt mondott. Bevetésük csak szükségmegoldás volt, a kormány még ezt megelőzően döntött önkéntesekből a sorkatonaság mintájára szervezett haderő felállításáról. Az 1848. május 16-án meghirdetett toborzás nyomán 10 honvédek elnevezett gyalogos zászlóalj állt fel és egy tűzér üteg. Ezek az alakulatok jelentették a szerveződő önálló magyar hadsereg magját. A nemzetőrségből is hasonló elven, önkéntesek toborzásával kívánta a kormány a harctéri szolgálatra is alkalmas alakulatokat felállítani. Az 1848 augusztusában kidolgozott elvek alapján került sor az önkéntes mozgó nemzetőrségi táborok kerületenkénti felállítására, s ezeknek a csapatoknak a jó része már részt vett a Jellai visszaverését eredményező dunántúli hadműveletekben. A későbbiek során legértékesebb alakulataik a reguláris haderő részévé váltak.

A szabadságharc hadseregének 2. elemét a cs. k. sorkatonaság magyar ezredei jelentették. Hűségük a magyar alkotmányra letett esküjükhöz lehetővé tette Jellai támadásának visszaverését, s hosszú időn keresztül ezek az alakulatok jelentették a honvédsereg legütőképesebb csapatait, tulajdonképpen fedezetük alatt szerveződött meg a szabadságharc hadserege, hosszú évszázadok óta az első igazán modern magyar haderő.

A hadsereg 3. elemét az 1848 őszétől alkalmazott sorozás nyomán felállított alakulatok jelentették. Többségükből gyalogos zászlóaljat szerveztek, de jutott az újoncokból a sorkatonaság alakulatainak kiegészítésére, az újonnan szerveződő huszár-ezredekbe, és a honvédtűzérségbe, a műszaki csapatokhoz és a szekereszethez egyaránt. Önkéntes csapatok ezt követően is szerveződtek, ezeknek azonban már csak kisebb része tagozódott be (jórészt 1849 nyarán) a honvédseregbe.

A korabeli Szabolcs vármegye a katonaállítás valamennyi fent említett formáját alkalmazta. Mintegy 5500 főre tehető a megye által a hadseregbe küldött katonák létszáma, amibe természetesen nincsen beleszámítva a nemzetőrség mozgósításával időről-időre hadművelési területre küldött nemzetőrök. Ez Szabolcs 220 000 fős lakosságát, illetve a hadsereg összlétszámát figyelembe véve igen jó teljesítménynek mondható, messze felülmúlja az országos átlagot. A megye áldozatvállalásának jelentőségét tovább növeli az a tény, hogy ennek a létszámnak a döntő része a tavaszi hadjárat kezdetén már csatasorban állt, akkor, amikor a honvédsereg létszáma még alig haladta meg a 100 000 főt. A vármegyei adminisztráció szervezőképességét dicséri az a tény is, hogy meglepően nagy volt a – legalábbis szervezésekor – tisztán szabolcsiakból álló alakulatok száma, a reguláris hadseregben is két ilyen alakulatot találunk (a 43. és 48. honvéd zászlóaljak, s nagy valószínűséggel a 139. honvéd zászlóalj is ilyen volt).

A 10. honvéd zászlóalj

Az önkéntes alapon, toborzás útján szervezett első 10 honvédzászlóalj sorába tartozik. Az alakulatot Debrecen központtal szervezték, toborzási kerületébe tartozott Szabolcson kívül Szatmár, Bereg, Ugocsa, Máramaros és a Hajdú kerület, valamint Deb-

recen. Toborzóhelyként Nagykálló és Nagykároly volt még kijelölve. A toborzáshoz szükség katonaságot és szakapparátust a 39. (Dom Miguel) sorgyalogezred biztosította, amely az említett területről nyerte kiegészítését, így helyi ezrednek számított.

Bár a toborzást május 16-án hirdették meg, az érdemi munka vidéken többnyire csak június elején indult meg a toborzási utasítások és az öltözeti szabályok késedelmes szétküldése miatt. A hadfogadás a leggyorsabban az Alföld keleti felében járt eredménnyel a 10. és 3. honvéd zászlóaljok kerületeiben. Ezen belül is azonban kiemelkedően sikeres volt a toborzás Szabolcsban. A toborzás lebonyolítását ellátó polgári biztos, Finta Márton kitűnően látta el feladatát, s már május végén megindult a jelentkező önkéntesek összeírása. Így, amikor június 7-én megérkezett Nagykállóra a hadfogadó bizottság, a több mint 800 jelentkezőt 5 nap alatt megvizsgálták, s 623 legényt honvéddá avattak. Ugyanakkor a dunántúli és felvidéki kerületekben még júliusban sem tudták összegyűjteni az alakítandó zászlóalj létszámát. Június közepétől sorra érkeztek Debrecenbe a frissen felavatott honvédek, s június 27-én elkészült a zászlóalj első létszámjelentése. Az 1367 főből végül is 628 volt szabolcsi legény. A toborzókerület 900 000 főt meghaladó lakosságát tekintve a megye többszörösen felülmúlta a szomszédos törvényhatóságokat, s elmondható, hogy a 10. honvéd zászlóalj gyors felállításának országos visszhangot kiváltó sikere elsősorban a szabolcsi toborzás eredményességének köszönhető.

Ilyen előzmények után nem véletlen, hogy egy kitűnő alakulat kovácsolódott a 10. honvéd zászlóaljból. Kitűnő választás volt a zászlóaljparancsnok személye is. Szemere Pál nyugalmazott (bár csak 44 éves) százados honvéd őrnagyként került a zászlóalj élére, s úgy a kiképzés irányításában, mint a felszerelés megszervezésében kitűnő munkát végzett. 1848. július 28-án így a rendelkezésre állt rövid időhöz képest jól kiképzett, s megfelelő felszereléssel, fegyverzettel ellátott alakulat indulhatott el a Bánságba a szerb felkelés felszámolására összevont hadsereg erősítésére. Augusztus 8-án érkezett meg a zászlóalj a nagybecskereki táborba, majd rövidesen Écskára került s bekapcsolódott a szerb felkelőkkel folytatott mindennapos előőrsi csatározásokba. Szeptember 2-án került sor az első jelentős ütközetre, amely a nyári délvidéki harcok egyetlen jelentős sikerének bizonyult. Kiss Ernő ezredes vezényletével rohanták meg a sorkatonaságból, honvédekből és önkéntes nemzetőrökből álló magyar csapatok a szerb felkelők egyik legerősebb táborát Perlasznál. Három órás véres harc után sikerült elfoglalni a sáncokat, s a 10. honvéd zászlóalj is kitüntette magát. Szemere Pál őrnagy zászlóalja élén sebesült meg a döntő rohamnál, s a különben nem életveszélyes, lövés okozta sebesülés az orvosi ellátás gondatlansága miatt végzetesnek bizonyult, néhány nap múlva ez a kitűnő, valószínűleg szép katonai sikerekre képes törzstiszt belehalt sérülésébe. A parancsnokságot Kiss Pál őrnagy (később honvéd tábornok) vette át. A zászlóalj ezt követően Vetter Antal alezredes dandárába lett beosztva, s 11-én részt vett a szerbek Perlasz visszafoglalására irányuló támadásának visszaverésében. A hónap végétől a zászlóaljat több részre tagolva helyőrségi szolgálatra osztották be, s századonként alkalmazták kisebb akciókban. A parancsnokságot Gergely János őrnagy vette át. Nagyobb ütközetre csak decemberben került sor, akkor már Damjanich János ezredes vezényelte a hadosztályt, amelybe a zászlóalj be volt osztva. December 12-én az alibunári szerb felkelőtábor elfoglalásában vett részt a zászlóalj, majd részt vett a 15-i hajnali jarkováci ütközetben, ahol a tomaseváci felkelőtábor harcosai a helyi szerb lakosság támoga-

tásával meglepték a gyanútlanul pihenő honvédeket. Rettenő véres kézitusával tudtak csak a csapdába esett zászlóalj katonái kitörni a faluból, majd rendezték sorikat, s Damjanich vezényletével visszafoglalták Jarkovácot, győzelemmé változtatva a kezdeti kudarcot. A siker nyomán a szerb felkelők elhagyták a tomaseváci felkelőtábort is.

A zászlóalj a további délvidéki hadműveletekben már nem vett részt, december végén a feldunai hadsereg erősítésére rendelték. Január 5-én Vácnál csatlakozott Görgei csapataihoz. Kmety György alezredes hadosztályába osztották be, amelynek egyik dandárát a zászlóaljparancsnokság megtartása mellett Gergely őrnagy vezényelte. A zászlóalj részt vett a hallatlan nehézségek árán végrehajtott felső-magyarországi hadjáratban, ahol nagyobb ütközetben nem vetették be. A honvédsereg összpontosítása után is a Kmety-hadosztály állományában maradt (egészen a szabadságharc végéig), így a kápolnai ütközetben a hadosztály késedelmes harcpontra rendelve miatt nem vehetett részt, csak a keserves erőltetett menetek jutottak. A legközelebbi jelentős ütközet a tavaszi hadjárat első sikerét hozó hatvani diadal volt, április 2-án. A zászlóalj ebben nem vett közvetlenül részt, a Kmety-hadosztály biztosító szerepet játszott, harcra vetésére nem volt szükség. Annál inkább szükség lett volna erre 6-án, az isaszegi csata idején. A Kmety-hadosztály ekkor a Hatvan irányából Gödöllő felé előnyomuló VII. hadtest elővéde volt, élén a 10. honvéd zászlóaljjal. Az aznapra kiadott menetparancs értelmében a hadtestparancsnok nem engedélyezte Kmetynek a támadást – így a 10. honvéd zászlóalj volt a hadtest egyetlen alakulata, amely ugyan csak előőrsi csatározás keretében, de harcolt néhány szakaszával az isaszegi csata napján.

Nagy csatákban később sem vett részt a zászlóalj, miután a Kmety hadosztály feladata a császári főerőket a főváros előterében lekötő Aulich támogatása volt április közepén, majd a váci és nagysallói győztes csatákkal Komárom felmentésére nyomuló főszereg és Aulich csapatai közötti összeköttetést biztosította Vác, majd Esztergom térségében. Annál véresebb harcok jutottak a zászlóalj osztagrészeként Budavár ostrománál. Már az első nap, május 4-én rohamra rendelték a vízivárosi cölöpsor ellen, ami a vár keleti oldalának védelmi kulcsa volt. A kitűnően megerősített védelmi vonalak ellen végrehajtott elhamarkodott támadást a komoly feladatot már régóta áhító zászlóalj katonái határtalan vitézséggel hajtották végre, ami borzalmas veszteségeket okozott. A fedett állásaikból sortűzek tucatjait leadó császári katonák elhülve látták, hogy a nagy veszteségek ellenére is a palliszádsor tövéig törtek előre a honvédek, de elfoglalására már nem maradt erejük. 85 halottat s több mint 100 sebesültet veszített a zászlóalj ezen a napon (köztük a harcot vezénylő Ádám Ferenc századost), s ez a hatalmas veszteség arra indította a hadvezetést, hogy tartalékba helyezze az alakulatot, de az a 21-i győztes rohamban mégis részt vett.

1849 júniusában a Kmety-hadosztály feladata a Rába-vonal biztosítása volt, ennek során szép győzelmet aratott június 13-án Csornánál, ebben a zászlóalj is részt vett. Június 27-én Ihászinnál már a császári főszereg meginduló nagy támadásának részeként került sor ütközetre, amelyben a jobbszárnyon álló 10. honvéd zászlóalj előőrsi szolgálatot ellátó 2 századát a túlerejű ellenséges támadás elvágta a hadosztály zömétől. A 2 század Komáromba vonult, s ott a VII. hadtestbe osztották be, amellyel Világosnál tették le a fegyvert. A zászlóalj többi 4 százada a Bácskába vonult a Kmety-hadosztállyal, résztvett a terület újbóli felszabadításában, s a hadszíntér

utolsó győztes csatájában Hegyesnél július 14-én. Részesen volt az augusztus 9-i döntő vereséget eredményező temesvári csatának, ami után a hadosztály többi alakulatával együtt fedezte a széthulló honvédsereg visszavonulását. A zászlóalj maradványai Borosjenőnél, Vécsey csapataival együtt tették le a fegyvert augusztus 20-án.

A szabolcsi önkéntes nemzetőr-, majd 48. honvéd zászlóalj

A nemzetőrség harctéri alkalmazásának problémáit (rövid szolgálati idő, gyakorlatlanság) az önkéntes mozgó nemzetőralakulatok felállításával próbálták kiküszöbölni, az esetek többségében sikerrel. A szabolcsi zászlóalj megszervezése hasonló sikertörténet, mint a június eleji honvédtoborzásé. A toborzás irányítója ekkor is Finta Márton volt, ezúttal azonban az önkéntesség elve nem mindig érvényesült. Minél hamarabb fel akarták állítani az alakulatot ezért a megye minden településére kivetették a lakosság arányában rá eső kvótát, s ahol nem volt elég önkéntes, ott bizony valamilyen eszközzel rávette a község elöljárósága a húzódozó legényeket a jelentkezésre. A nemzetőri szolgálatra jogosító vagyoni cenzust is figyelmen kívül hagyták, így a valóságban nem is csak nemzetőrökből állt az alakulat. Az augusztus végén elkezdődő szervezés gyors eredményt hozott, s szeptember 10-én Nagykálló főterén a zászlóalj már esküt tett, s zászlaját is felszentelték. A szervezést Nyíregyházán fejezték be a harctéri szolgálatra megfelelő ruházat és felszerelés kiadásával. Az önkéntes zászlóalj Görgei Artúr honvéd őrnagy Csepel-szigetét biztosító csapataihoz lett beosztva, s részt vett a horvát tartalékhadosztály fegyverletételével végződő ozorai hadműveletben. Az ekkor már Perczel Mór fővezénylete alá tartozó alakulat ezt követően részt vett a Muraköz megtisztításában, s a friedau-i ütközetben a zászlóalj parancsnoka Patay István őrnagy kitüntette magát ügyes vezényletével. Az ősz a Mura mellékén töltötte el a zászlóalj, védelmezve a Délnyugat-Dunántúlt. Ezalatt került sor az alakulat átszervezésére, amely a reguláris hadsereg részévé válva honvéd zászlóalj lett.

A főváros védelmére visszavonuló Perczel december 30-án Mórnál vereséget szenvedett. Ebben az ütközetben a zászlóalj a hadtest legszilárdabb pontjának bizonyult, visszavonulásuk fegyelmezetten ment végbe.

A főváros kiürítése után a Tisza vonalát fedező Középponti Mozgó Sereg állományában tevékenykedtek. Részt vettek a január végi szolnok–ceglédi hadműveletben, de tűzbe csak február 4-én kerültek Cibakházánál, amikor a császári erőknek a Tiszán való átkelését hiúsították meg. Ekkor a zászlóalj parancsnoka már az a Rakovszky Samu őrnagy volt, akiből a honvédsereg egyik legderekabb törzstisztje vált, holott a császári-királyi hadseregből már évekkal azelőtt rokkantsága miatt nyugdíjazták. (A szabadságharc végét ezredesi rangban, hadosztályparancsnokként érte meg.)

A kápolnai csatában a zászlóaljnak csak egy része vett részt. Az áprilisi hadjárat hozta meg számukra az igazi dicsőséget. Az alakulat – mivel a csatadöntő tartalékul szánt II. hadtest állományába tartozott – a hatvani és a tápióbicskei csatákban nem vett részt, az isaszegi csatában azonban 1849. április 6-én döntő szerepet kapott. A Damjanich vezényelte III. hadtest válságos helyzetben lévő jobb szárnyának támogatására vetették be, s megjelenése a honvédek számára szerezte meg a

győzelmet. A zászlóalj legénységének és tisztikarának harcászati, taktikai képzettsége még minden bizonnyal hiányos volt, de rettenthetetlen bátorságukat senki sem vitathatta.

A zászlóalj a továbbiakban a császári főszereg megtévesztését és lekötését magára vállaló II. hadtest hadműveleteiben, majd Budavár ostromában vett részt. A május 21-i győztes roham meglehetősen nagy véráldozatot kívánt a szabolcsiaktól, s az újoncok megérkezése után a zászlóaljnak már csak alig több, mint a fele állt az eredeti legénységből.

A honvédsereg 1848 júniusában a Vág mentén próbálkozott a császári csapatok védőállásainak áttörésével. Ebben a hadműveletben már önálló feladat hárult a szabolcsi zászlóaljra és parancsnokára: a Zsigárd-Pered felé támadó II. hadtest oldalát kellett fedezniük, s megkerülő hadmozdulatokkal a zöm támadásának sikerét elősegíteniük. A június 20-i és 21-i peredi csata végül is azzal végződött, hogy a túlerővel megbirkózni képtelen magyar csapatok visszavonultak. A 48. honvéd zászlóalj Királyrév visszafoglalását kapta feladatul, ami az egyedüli visszavonulási utat biztosította. A feladat sikeres végrehajtásával súlyos vereségtől mentették meg a honvédsereget. Vesztes csata után nemigen szoktak kitüntetés osztani Görgei Rakovszkyt a sikeres fegyvertényért mégis kitüntette.

Alig két hét múlva a zászlóalj Komáromnál újabb diadallal koronázta működését. Július 2-án a császári csapatok meglepetésszerű támadással elfoglalták a monostori sáncokat, s a magyar erők jobb szárnyán álló csapatok pánikszerűen menekültek. Rakovszky ekkor vezette az elfoglalt sánc ellen az addig tartalékban álló zászlóalját, s egyetlen fürgeteges szuronyrohammal bevették az erődítményt. Görgei a közös vitézséget azzal jutalmazta, hogy az egység zászlójára tűzette a III. osztályú katonai érdemjelet. A legénység számára pedig a legnagyobb kitüntetés az lett, hogy a csata után a hadsereg legkiválóbb alakulatai, a 3. és a 9. honvéd zászlóaljak „testvérükké” fogadták a szabolcsiakat.

A 48. honvéd zászlóalj a továbbiak során a komáromi várórségben szolgált, részt vett a császári ostromzár szétzúzásában, amikor is újra különleges szerepet kapott a megkerülő hadoszlop egységéként. A zászlóalj parancsnoka a hadosztályparancsnokká kinevezett Rakovszky helyett ekkor már Miketz Tamás őrnagy volt. Miközben „testvér zászlóaljai” augusztus 13-án Világosnál letették a fegyvert, a 48. honvéd zászlóaljnak szerencsésebb sors jutott. Csak október 2-án adták fel a komáromi erődrendszert, s a várórség tagjai amnesztiát kaptak: szabadon elvonulhattak.

A 28. honvéd zászlóalj

Vegyes legénységű alakulat volt, az első honvédzászlóaljak felállításánál megismert toborzás illetve az októbertől alkalmazott sorozás útján biztosították a legénységét. A képviselőház még szeptember 12-én elhatározta az újoncozást, akkor még toborzás elrendelésével. Ennek során 301 honvédet avattak Nagykállóban, ezúttal is Finta irányításával, aki különben a szabadságharc végéig ellátta a megye újoncozási polgári biztosának felelőségteljes tisztét. Közben az országgyűlés meghatározta 42 000 főre az újoncállítási kulcsot, ami minden 127 lakosra 2 újonc állítását irányozta elő. Batthyány miniszterelnök pedig elrendelte ennek a létszámnak a mihamarabbi kiállítását „akár egyenes besorozás, akár sorshúzás, akár toborzás útján”. 16 új hon-

véd zászlóalj felállításáról rendelkezett, a szolgálati időt az addigi 3-ról 4 évre emelték. A zászlóaljakat az első honvéd zászlóaljakhoz hasonló kerületi rendszerben szervezték meg. A 28. honvéd zászlóalj legénységét Szabolcs és Szatmár vármegyéknek kellett kiállítani. A Debrecenben szerveződő zászlóaljhoz Debrecen is adott végül 203 újoncot, így Szabolcsból csak 459 legény került a zászlóaljba. (Többségük tehát önkéntes volt.) A megyei bizottmány különben október 7-én hozott határozatot a sorozás megindításáról, s a hónap végéig el is küldte Debrecenbe újoncilletőségét. A november az alakulat felszerelésével és kiképzésével telt el. A zászlóalj parancsnoka Hrabéczy Miksa egy magyar sorgyalogezred századosából őrnaggyá előléptetett tiszt lett. Egyik századparancsnoka Petőfi Sándor százados lett, aki a kiképzésben még részt vett, de a december eleji harctérre induláskor már nem követte az alakulatot. A zászlóalj a bánági hadtest állományába került, a 10. honvéd zászlóalj mellé, de csak néhány napig maradtak együtt. A felszerelés során mutatkozó nehézségeket jelzi, hogy a legénység az előírt kék nadrág helyett szürke posztóból készültet viselt. Első csatája a január 2-i pancsovai vesztés ütközet volt, ahol a szerb felkelők visszaverték a magyar támadást. Az újonc zászlóalj itt még nem sok vizet zavart, annál inkább kitett magáért január 19-én Versecen. A legendás, veressipkás 9. honvéd zászlóalj társaságában Fehértemplomot védelmező alakulat nehéz helyzetbe került. Az összpontosítás érdekében ki kellett üríteni a Bányságot, s Damjanich csapatai lépcsőzetesen hagyták el helyőrségeiket. A verseci tábor elindulását követően azonban azonnal szerb felkelők foglalták el a várost, s elvágták a fehértemplomi dandár visszavonulási útját. A vitéz 9. honvéd zászlóalj Kiss Pál alezredes vezetésével szuronyrohammal tört utat magának Versecen keresztül, amelyben a 28. honvéd zászlóalj katonái is részt vettek. A veressipkásoktól biztatva, támogatva bátran harcoltak, s Aradra bevonulva Damjanich elismerését is kiérdemelték: „Servus fiaim! Isten hozott benneteket, kivágtatok Versecen emberül a rezet”.

Újabb bizonyítási lehetőséget a március 5-i szolnoki győztes csata jelenthetett volna, de a zászlóalj Damjanich hátát fedezte, és Csongrád vidékének népfelkeléséhez biztosított kellő fedezetet. Március közepén az I. hadtest állományába került az itt szerveződő Bobich-dandárba. Ebben a hadtestben harcolta végig a szabadságharcot ekkor már Huszóczy Dénes őrnagy parancsnoksága alatt. Részes volt a tápióbicskei és isaszegi győztes csatáknak. Április 10-én a váci ütközetben a Bobich-dandár feladata volt az ellenség jobb oldali átkarolása, de az alig járható mellékutakon sok időt veszítve elkéssett az ütközetből, így a 28. zászlóalj egész nap csak menetelt. A nagysallói csatában viszont főszerepet játszott. A magyar jobbszárnyon kialakult válságos helyzeten a zászlóalj szuronyrohama lett úrrá, s Guyon tábornok aki a szárny harcát irányította jelentésében külön kiemelte a zászlóalj helytállását. Részt vett az április 26-i komáromi csatában, majd a Budavár visszavételét eredményező május 21-i véres rohamban a rés ellen. A zászlóalj sorozatos helytállásáért Huszóczyt a III. osztályú katonai érdemrenddel tüntették ki.

A júniusi Vág menti hadműveletekbe az I. hadtest csak nagyon visszafogottan kapcsolódott be, de a zászlóalj a Máriássy-hadosztály csapataival mind Szerednél, mind Sempténél ütközetbe került. A siker elmaradása ezúttal Nagysándor tábornok bizonytalanzkodásában keresendő. A kudarcba fulladt áttörés után Komáromnál vonták össze a főerőket, s az I. hadtestre főszerep várt a július 11-i csatában, ahol át kellett volna törni a császári vonalakat, hogy a főserég elindulhasson a rövidebb

úton a Szegednél kijelölt új összpontosítási körzet felé. A hadtest azonban késve érkezett a harcpontra, s a 28. honvéd zászlóaljnak már csak a visszavonulás fedezése maradt.

Ezt követően a főszereggel a Duna bal partján indult meg Szeged felé s részese volt az oroszokkal vívott két csatának is. Vácán július 17-én és Debrecennél augusztus 2-án. Különösen az utóbbiban szenvedett súlyos veszteségeket. Augusztus 10-én Arad mellett a Maros bal partján még csatarendbe állt az I. hadtest, de a temesvári vereség hírének megérkezése visszavonulásra készítette a magyar hadvezetőt, s három nap múlva Görgei csapatai letették a fegyvert.

A 43. honvéd zászlóalj

Teljes egészében szabolcsi sorozott újoncokból felállított alakulat volt. A megyében az újoncozás olyan jól haladt október folyamán, hogy Nyíregyházán egy több mint ezer főnyi frissen avatott honvéd várt beosztásra, miután az újoncozási bizottság pontosan elküldte valamennyi szervezés alatt álló alakulathoz a kéréseknek megfelelő létszámú újoncot. Gróf Dégenfeld Imre főispán (együttal a megye kormánybiztosa) javaslatára a megyei közbátorsági választmány november 6-án határozatot hozott arról, hogy a megyében lévő újoncokból egy új zászlóaljat állítsanak fel, aminek az Országos Honvédelmi Bizottmány rövidesen hozzá is járult, ígéretet téve, hogy a 43. hadrendi számot kapott honvéd zászlóalj felszerelésének költségeit átutalja a megyének.

Napokon belül megindult a zászlóalj szervezése s november közepén elkezdődött a tisztek kinevezése, 18-án már felállították a századokat is. A hónap végéig 1076 főt osztottak be az alakulatba, fegyver viszont nem jutott a honvédeknek, s december 4-én a megye vezetése jobb híján lándzsa megrendeléséről határozott. A dolog sürgős volt, hiszen a zászlóalj már feladatot is kapott, az Erdély visszafoglalására Bem vezetésével szerveződő hadtestbe osztották be. December 6-án azonban Franz Schlik altábornagy vezetésével a Duklai-hágón át az országba nyomuló császári hadtest válságos katonai helyzetet teremtett Felső-Magyarországon. 11-én súlyos vereséget mért Budamér mellett a szerveződő magyar csapatokra, s elfoglalta Kaszát, ezért Miskolc védelmére azonnal csapaterősítéseket kellett küldeni. A 43. honvéd zászlóaljat Miskolcra rendelték, ahová 23-án érkezett meg. Hiába fegyvertelen az alakulat, 25-én már beosztották Pulszky Sándor ezredes dandárába, s az első ütközetre Szikszónál került sor 28-án egyelőre közelharc nélkül. 1849. január 4-én Kassánál viszont már igazi ütközet volt, súlyos magyar vereséggel, ami pánikszerű meneküléssel végződött, s ez nem kímélte a 43. honvéd zászlóaljat sem. Még ekkor is csak néhány tucat lőfegyverrel rendelkezett az 1118 fős alakulat, így helytállásukra nem nagyon lehetett számítani, viszont a zászlóalj szétesésére sem. Főleg a tisztek „elfogyása” volt megdöbbentő. Hetekbe telt, míg a legénység összeszedésével megbízott Kralovánszky Frigyes százados nagyjából teljesíteni tudta feladatát. Kálmány Lajos őrnagy, a zászlóalj parancsnoka beteget jelentett, nem is tért többé vissza alakulatához. Kálnoky Antal százados ideiglenes zászlóaljparancsnokként próbált ezalatt rendet teremteni a megrendült fegyelmű alakulathoz, meglehetősen sikerrel, hiszen január 23-án Bodrogkeresztúrnál már a szabolcsiak az ütközet hősei. Kálnoky halált megvető bátorsággal vezette zászlóalja rohamát, ami eldöntötte az ütközetet,

de a győzelemért a fiatal tiszt életével fizetett. Hősi halálát megbosszulták, vad erővel szuronnyal verték ki a császári csapatokat a faluból. Megszületett az első jelentős győzelem a felső-magyarországi hadszíntéren is. A tokaji ütközet alatt a zászlóalj Klapka védekező hadtestének jobb szárnyát biztosította Tímár-Szabolcs térségében, majd Schlik hadtestének üldözésében vett részt. Kálnoky halála után újra gondok voltak a zászlóalj fegyelmével, ami főleg a tisztek hiányának volt a következménye. Hihetetlen, de tény, több mint 1 héten át egy főhadnagy (Fanyar Lajos) vezényelte az alakulatot, kívülre még 1 főhadnagy és 6 hadnagy volt csak jelen.

A hadügyminisztérium a helyzet normalizálására más alakulatokból vezényelt oda tiszteket, s egy kipróbált, erélyes parancsnokot állított a zászlóalj élére Földvály Károly őrnagy személyében. (Földvály a bánsági harcokban ekkor már többszörösen kiténtette magát, ismert törzstiszt volt, később a hadsereg „legvitézebb” tisztjeként emlegették ezredesi rangban, hadosztályparancsnokként érte meg a szabadságharc végét.) Az új parancsnok nagy eréllyel látott munkájához, aminek a kápolnai csatában már az eredménye is meglátszott. A Dessewffy-hadosztályba beosztott – igen lecsökkent létszámú – zászlóalj a csata 2. napján február 27-én Verpelétnél került bevetésre. A Dom-Miguel gyalogság 3. zászlóaljával együtt vitézül védte a falut, majd amikor a többszörös túlerőben támadó Schlik-hadtest kiszorította védőállásaiból sorozatos rohamokkal próbálta visszafoglalni Verpelétet, súlyos veszteségei dacára is. Időközben a csata centrumában Kápolnánál is visszaszorították a honvédeket, így Dembinski általános visszavonulást rendelt el. A zászlóalj csatái ezzel több hónapra lezárultak. A nagyon megfogyatkozott alakulat pihentetésre, kiegészítésre szorult, így rendszeresen tartalékban volt. A parancsnokságban egymást váltották a tisztek, miután Földvály március végén elhagyta az alakulatot, hogy a legendás hírű 3. honvéd zászlóalj (korábbi alakulata) vezetését vegye át. A tavaszi hadjárat kezdetén a Máriássy János ezredes vezényelte tartalék hadosztályba került a zászlóalj, majd a II. hadtestbe osztották, de egy része (legalább 3 század) a tiszafüredi átkelőhely biztosítására maradt vissza. Maradéka Pest alatt Asbóth Lajos alezredes hadosztályába került, ahol kitűnt az április 11-i csatározásokban a kőbányai szőlőknél. Ez az alakulatrés valószínűleg rövidesen visszatért a zászlóalj másik feléhez, bár több híradás is megemlíti a 43. honvéd zászlóalj katonáinak hősiességét Budavár visszafoglalásánál, de ez minden bizonnyal félreértésen alapul. Április 21-én a zászlóalj már Kassára érkezett, ahol a szerveződő IX. hadtest állományába osztották. A hadtest feladata Felső-Magyarország védelme volt, amire 2 hónap múlva került igazán sor, az orosz intervenció bekövetkeztekor. Addigra az alakulat létszámát kiegészítették, parancsnoka Karove Antal őrnagy volt. Komoly ellenállásra viszont itt nem volt lehetőség, hiszen a hadtesttel szemben álló orosz főerők tízszeres létszámfölényben voltak. A 43. honvéd zászlóalj június 23-án Lemesnél került tűzbe, ahol jelentős veszteségeket szenvedett, de a bekerítésből ki tudott bújni. Ezt követően végigvonult szinte az egész országon, s részese volt az augusztus 5-i szőregi és 9-i temesvári vesztes csatáknak. Utóbbi vereség döntő jelentőségű volt, a következő napokban az élelmezést, ellátást nélkülöző csapatok fegyelme felbomlott, az egyes alakulatok sorra szétoszlottak. A 43. honvéd zászlóalj sorsáról eddig nem kerültek elő érdemleges adatok, valószínű a legénység nagy része egyszerűen elhagyta reménytelen helyzetben lévő csapatát és hazaindult. A zászlóalj parancsnoka a tisztikar és az alakulat maradványaival Dévánál tette le a fegyvert orosz csapatok előtt 1849. augusztus 18-án.

A 139. honvéd zászlóalj

Az utolsóként felállított csapatok közé tartozik, mely 1849 júniusában szerveződött. Maga az alakulat azonban régebben létezett, csak nem a reguláris hadsereg részeként. Szemere Bertalan felső-magyarországi teljhatalmú országos biztos (hatásköre Szabolcsra is kiterjedt) még 1849 márciusában meghirdette az úgynevezett Védserg szervezését, aminek kizárólag területvédelmi szerepet szánt, s önkéntesekből kívánta megszervezni. Áprilisban Szabolcsban is elkezdődött a szervezése, parancsnoknak Benczúr Miklóst nevezték ki vezérkapitányi ranggal. Április 24-én 380 főből állt az alakulat létszáma. Májusban mozgósították a szabolcsiakat (elnevezésük a Védserg 4. osztálya) és a hónap közepétől a Kárpátalján létesített hadianyag- és lőszergyártó üzemek biztosítását látták el, Munkács térségében. Reguláris alakulattá való átszervezésük még további kutatásokat igényel. Annyi bizonyos, hogy június végéig itt tartózkodott az 529 főből álló alakulat. Hogy az átszervezés során az önkéntesek közül hányan vállalták a jóval több kötöttséggel, áldozatvállalással járó katonai szolgálatot, nem lehet tudni. Mint ahogy azt sem, hogy honnan egészítették ki a honvéddá alakított zászlóalj létszámát, ha ugyan kiegészítették. Az mindenesetre különös, hogy Kazinczy Lajos ezredes, a terület katonai parancsnoka több általa szerkesztett hadrendből is kihagyta a 139. honvéd zászlóaljat, ha csak nem ezzel azonos egy 657 főből álló 4 százados szám nélküli honvéd zászlóalj. Benczúr Miklóst július 18-án nevezték ki honvéd őrnagynak és zászlóaljparancsnoknak, így különös, hogy nem ő szerepel a hadrendben a zászlóalj parancsnokaként. Ütközetekben azonban semmiképpen nem vett részt az alakulat. Lehetséges, hogy továbbra is helyőrségi szolgálatot ellátva, századonként széttagolva a hadianyaggyártó telepek biztosítását látta el, s nem vonult el az Erdélybe induló Kazinczy hadtesttel, amely Zsibónál az orosz csapatok előtt tette le a fegyvert augusztus 25-én.

A szabolcsi huszárak

Arányait tekintve viszonylag jelentős volt a lovassági alakulatokhoz beosztott újoncok száma, ami meghaladta az 1100 főt. Már a 10. honvéd zászlóalj számára történt honvédtoborzás alkalmával is nagy volt a berzenkedés a legények között, hogy miért nem állítanak fel huszárcsapatot, mert oda szívesebben jelentkeznének. Emellett a lovasság és az újoncozás szervezését egyaránt irányító Répásy Mihály tábornok a megye szülőtte volt, aki előszeretettel vette igénybe a szabolcsi újoncokat a huszárezredek létszámának kiegészítésére. Már 1848. november 14-én utasítást adott 400 újonc lovassági szolgálatra való kiválasztására a Nyíregyházán felavatott honvédek közül. Ez az elkövetkező hetekben minden legény egyenkénti gondos megvizsgálásával – amiben a legfontosabb vizsgálati szempont a lóhoz való hozzáértés volt – végbement, s decemberben 401 szabolcsi huszárújonc került a 9. (Miklós) huszárezred tartalékosztályához. Itt több hónapon át tartó kiképzés következett. Bármilyen válságos is volt a hadihelyzet, enélkül lehetetlen lett volna harcba vezetni ezeket az újoncokat, hiszen ezzel értelmetlen pusztulásuk mellett a nagy értékű felszerelés és lóanyag elvesztését is kockáztatták volna. A szabolcsi újoncok 1849. március végén kerültek a harctérre ezredük harcoló századaikhoz, éppen a tavaszi hadjá-

rat győztes offenzívájának indulásakor. A Miklós-huszárok részt vettek az április 2-i hatvani ütközetben, majd 5-én Hatvan és Aszód között egy nagyobb lovassági összecsapás során a huszárok 2 osztálya (4 század) túlerőben lévő dzsidás- és svalizsér kötelékekkel ütközött meg, s 80 fős veszteséggel vonult vissza, amelyek többsége a piros zsinóros tapasztalatlan újoncokból vezett el, akik kevésbé találták még fel magukat, ha megszorították csapatukat. Később az április 19-i nagyszallói csatában tűnt ki az ezred, s részt vett a VII. hadtest majd minden ütközetében a világosi fegyverletételig.

A 3. (Ferdinánd) huszárezredhez 2 részletben 300 szabolcsi újonc került a téli hónapokban illetve május 30-án. Az ezred 3 osztálya a III. hadtest állományában a feldunai hadsereg harcaiban vett részt, a 4. osztály a bácskai IV. hadtesthez tartozott.

A 6. (Württemberg) huszárezred – ami félig háziezrednek számított Szabolcsban – szintén 2 részletben 230 újoncot kapott még 1848 decemberében. Az ezred 3 osztálya a II. hadtesthez tartozott, a szabolcsiakat ide osztották be, s a 48. honvéd zászlóaljjal együtt harcolták végig a szabadságharcot.

Az 1. (Császár) huszárezred 1849 júniusában kapott 100 szabolcsi legényt. Az ezred teljes állománya az I. hadtestben harcolt, de kérdéses, hogy a tartalékszázadhoz került újoncokból eljutott-e egyetlen huszár is a júliustól elszigetelt helyzetben lévő ezredhez. Valószínűleg a Szegeden alakuló tartalékhadtestbe beosztott tartalékszázad állományában kerültek a délvidéki hadszíntérre, s csak az augusztusi Szőregtől Lugosig tartó hadműveletben vettek részt.

34 újonc a szomszédságban, a Hajdú Kerületben alakuló 17. (Bocskai) huszárezredbe, 15 legény pedig a Szatmárban újjászerveződő 12. (Nádor) huszárezredbe került.

Nem tartozott a reguláris hadsereghez, de jelentős szerepet játszott a szabolcsi önkéntes lovasosztály. Szervezésük hasonló módon zajlott, mint 1848 szeptemberében az önkéntes nemzetőr zászlóaljé. A lovasok is 1 éves szolgálatot vállaltak, de ez az alakulat később sem szerveződött át, s nem tagolták be egyetlen huszárezredbe sem, bár erre 1849 tavaszán történtek kísérletek. Szervezése 1849 januárjában kezdődött, ami a Szemere-féle Védereg felállításához kapcsolódva gyorsult fel. Április közepén kapcsolódtak be a hadműveletekbe. A 365 fős osztályt 2 részre osztva alkalmazták. 190 lovas Eperjes visszafoglalásában és Felső-Magyarország megtisztításában vett részt, a maradék Gömör biztosítását látta el. Májusban vonták össze az alakulatot, s a IX. hadtestbe osztották be. A 43. honvéd zászlóalj mellett küzdötte végig a nyári hadjáratot. Ez volt az első magyar alakulat, amelyik megütközött az 1849. június 18-án a Duklai-hágón beáramló orosz főszereg lovasságával. Részt vett a turai lovassági ütközetben is és helytállásával tűnt ki a szomorú emlékü augusztus 9-i temesvári csatában, ahol súlyos veszteségeket szenvedett. Fegyverletételének nincs nyoma, valószínűleg a temesvári csata utáni napokban oszlottak fel.

Itt kell említést tenni még a tüzérséghez és a műszaki csapatokhoz beosztott szabolcsi újoncokról is. A honvéd tüzérséghez 289 fő került, akiről biztosan tudni lehet szabolcsi illetőségét. A nyiregyházi újonctelepről további 100 főt meghaladó újoncot küldtek a tüzérekhez, ezek származása viszont nem állapítható meg pontosan, többségük biztosan más megyéből jött. Azt hogy melyik alakulathoz kerültek már nem lehet megállapítani.

A műszaki csapatokhoz tartozó 2. utász zászlóaljba 124 szabolcsi újonc került 1849 júniusában. Az alakulat a feldunai hadsereghez tartozott.

A császári-királyi hadsereg magyar alakulatai

A hadsereg alakulatainak kiegészítése területi alapon történt, minden ezrednek megvolt a maga hadkiegészítési kerülete. Ez rendszerint – méreteitől függően – 4–8 megyét fogott össze. Szabolcs vármegye a 39. (Dom Miguel) sorgyalogezred kiegészítő kerületéhez tartozott Szatmár, Máramaros, Ugocsa és Bereg vármegyékkel és a Hajdú Kerülettel együtt. Ez a kerület látta el a 6. (Württemberg) huszárezred újoncozását is. Az újoncok állítása toborzással történt a hadfogadó állomások útján. A főhadfogadó az ezred törzskari székhelyén volt, ez esetben Debrecenben. Ún. fiókhadfogadók több helyen is működtek a kerületekben, Szabolcsban azonban nem volt ilyen. Amennyiben toborzás útján nem volt elegendő újonc, sorozást rendeltek el, s a kijelölt korosztály legényei sorsot húztak. Aki a rövidebbet húzta, ha tetszett, ha nem el kellett mennie katonának. Az 1840-es évektől már csökkentett szolgálati idővel 7 évet kellett katonáskodni.

A 2 ezred létszámából nem lehet pontosan tudni a szabolcsi legénység számát. Csak a nagyjából arányt ismerjük, ami a negyede-ötöde lehetett. Ez azt jelenti, hogy a 3 zászlóaljból és a gránátos osztályból álló sorgyalogezrednél 700 900 fő között lehetett a szabolcsiak aránya. Ebből talán valamennyit le lehet vonni, hiszen az ezrednek az állomáshelyükön is toborozhattak, s csak a 3. zászlóalj tartózkodott Debrecenben illetve a kiegészítő kerületben huzamosabb ideig. 1848-ban a 3. zászlóalj is távol volt, Aradon illetve környékén állomásozott. A délvidéki harcokba kapcsolódott be, csakúgy mint az ezredtörzzel Péterváradon állomásozó másik 2 zászlóalj is. Az 1. zászlóalj 1849. január közepén Perczel hadtestébe került (a későbbi II. hadtest) s ettől kezdve a 48. honvéd zászlóaljjal együtt küzdötte végig a szabadságharcot Komárom feladásáig. Az esetek többségében egy dandárban vagy hadosztályban voltak, Rakovszky ezredes hadosztályának ez a két alakulat volt a legütőképesebb része Komáromban.

A 2. zászlóalj Pétervárad várórságához tartozott mindvégig. A 3. zászlóalj január elején. Klapka hadtestéhez (a későbbi I. hadtest) került, s itt harcolt a világosi fegyverletételig. Január 2. felében egy ideig egy dandárban volt a 43. honvéd zászlóaljjal, a nyári hadjáratban pedig a 28. honvéd zászlóaljjal. Budavár bevételénél május 21-e hajnalán is együtt rohamozták a részt.

A gránátos osztály a Cordier-gránátos zászlóaljhoz tartozott, ami Budán állomásozott. Legénységének egy része a honvédek közé állt 1848 szeptemberében, a maradék a feldunai hadtestbe (a későbbi VII. hadtest) került.

A 6. (Württemberg) huszárezred esetében is csak sejteni lehet a szabolcsi legénység arányát, s ez esetben még az is bonyolítja a számvetést, hogy a Hajdú Kerületből elsősorban a huszárokhoz sorozták a legénységet, míg Máramarosból és Bereg hegyvidéki területeiről a gyalogsághoz, ezért a lakosság számát alapul venni csak erős megszorításokkal lehet. 250-300 szabolcsi legény minden bizonnyal szolgált az ezredben, amely már évek óta Galiciában állomásozott. A Württemberg-huszárok közül szökött haza az első huszárezred 1848. május végén, majd június végén az egész ezredet hazavezényelték. A hazaszökött századot (Lenkey János százada) és gr. Vécsey

Ágoston őrnagy osztályát a Délvidékre vezényelték, a többi 5 századot Répásy Mihály őrnagy, szabolcsi születésű kitűnő lovassági parancsnok vezette le Pákozdhöz. Répásy 1848 novemberében, Lenkey 1849 márciusában a honvédsereg tábornoka lett. Az ezred zöme (5 század) 1848 őszén a Dunántúlon harcolt, majd a főváros feladását követően Perczel hadtestébe került, s a szabadságharc végéig a 48. honvéd és a Dom-Miguel, 1. zászlóaljjal együtt harcolt. A II. hadtest lovasságának döntő részét alkották, majd a komáromi hadsereg lovashadosztályának a gerincét képezték 1849 nyarán. A volt Lenkey-század egyik szárnya (2 szakasz, vagyis a század fele) teljes századdá kiegészítve 1849 márciusában csatlakozott a Tisza mentén harcoló ezredzömhöz, a másik szárnya a péterváradi vár lovasságát alkotta. A Vécsey-osztály Károlyi Miksa alezredes vezetésével a piski csata alatt csatlakozott Bem erdélyi csapataihoz, ahol a szabadságharc leveréséig küzdött.

Erdély volt az egyetlen hadszíntér, ahol nem harcoltak szabolcsi katonák (eltekintve az 1848 novemberében mozgósított nemzetőr zászlóaljtól), de a Württemberg-huszárok között néhány tucatnyian bizonyosan Erdélybe is eljutottak.

Volt még egy sorezred, ahová nagyobb létszámban kerültek szabolcsi újoncok, ez az erdélyi kiegészítésű 62. (Turszky) sorjalogezred volt. Az ezred törzse és 2 zászlóalja Komáromban és Pesten állomásozott, alig több, mint negyed részben feltöltött állománnyal.

Ide 230 szabolcsi legény került az 1848 júniusában a 10. honvéd zászlóaljba jelentkező önkéntesek közül. A több mint 800 főnyi jelentkező közül ugyanis sokan nem ütötték meg az előírt 5 láb 2 hüvelyk (163 cm) magasságot, ami különben a korban, különösen az alföldi megyékben kifejezetten nagy testméretnek számított (a sorjalogtság válogatott csapataihoz, a gránátosokhoz soroztak ilyen magassággal). Az alacsonyabb legények viszont szégyenszemre nem akartak hazamenni azzal, hogy nem váltak be honvédek, így sűrű káromkodások közepette vállalták az erősen hiányos létszámú sorezredbe való belépést a honvédekkel azonos (tehát 3 évi) szolgálati idővel. Később úgy segítettek magukon, hogy az 1848 októberében alakuló honvéd zászlóaljakba léptek át, így az ezred Komáromban lévő zászlóalja gyakorlatilag feloszlott. A pesti zászlóalj a Bácskába került, de 1849 tavaszán az is honvéd zászlóalj lett.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

A, levéltári források

Magyar Országos Levéltár,

H 75 – hadügyminisztérium, általános iratok.

H 89 – hadügyminisztérium, vegyes iratok.

H 92 – Országos Nemzetőrségi Haditanács, általános iratok.

Hadtörténelmi Levéltár, az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc iratai.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár.

IV. B. 102. – Szabolcs vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei 1848–1849.

IV. B. 103. – Finta Márton iratai.

XIII. 9. – Krasznay Péter iratai.

B, forráskiadványok

Görgy István: 1848 júniusától novemberéig. Okmánytár (szerk. Katona Tamás)

Kossuth Lajos Összes Munkái. XIII-XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén I-II. valamint XV. k. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai (Budapest, 1952-55., szerk. Barta István)

Szemere Bertalan: Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból. – Okmánytár (Budapest, 1990., szerk. Hermann Róbert és Pelyach István)

Szinnyei József: Komárom 1848-49-ben. Budapest, 1887.

Honvédek könyve. Történelmi adattár az 1848-diki és 1849-diki magyar hadjárataból. I-III. k. (szerk. Vahot Imre-Gánóczy Flóris) Pest, 1861.

Saját kezébe, ott, ahol ... Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból (szerk. Farkas Gyöngyi-Böhm Jakab) Budapest, 1998.

C, visszaemlékezések

Asbóth Lajos emlékiratai az 1848-iki és 1849-iki magyarországi hadjárataból. I-II. k. Pest, 1862.

Bátori Schulcz Bódog emlékiratai 1848/9-ki szabadságharcból. (sajtó alá rend. Egervári Ödön) Pest, 1870.

Borcsik Salamon: Nagykállótól Komáromig. (Egy 48-as szabolcsi honvéd naplója) (sajtó alá rend. Soltész István) H. n. (Nyíregyháza), 1956.

Mihálka Endre: Egy 48-as honvédtiszt emlékiratai. Kézirat, 1854. (őrzi a Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza) ismeretlen (talán Rónay János) 28. honvéd zászlóaljbeli honvédtiszt naplójegyzetei (őrzi a Hadtörténelmi Múzeum Kéziratos Emlékanyag-gyűjteménye)

D, feldolgozások

Breit József: Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története. I-III. k. Budapest, 1930.

Kedves Gyula: A 48. honvéd zászlóalj története az 1848-49-es szabadságharcban alakításától Buda bevételéig. Hadtörténelmi Közlemények 1990/2.

uő.: A 48. honvéd zászlóalj története az 1848-49-es szabadságharcban Budavár visszavételétől a feloszlásáig. Hadtörténelmi Közlemények 1993/4.

uő.: A szabadságharc hadserege I. k. A lovasság. Budapest, 1992.

uő.: A szabadságharc utolsó győztes csatája (az 1849. aug. 3-i komáromi kitörés) In. Komárom és Klapka György 1848/49-ben (szerk. Kiss Vendel) Komárom, 1992.

uő.: Szabolcs a hazáért. In. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc utóélete című tudományos ülés-szak 1993. szept. 12. (szerk. Bene János-Molnár Sándor-Németh Péter) Vaja, 1996.

Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848. nyarán. Budapest, 1973.

E, folyóiratok

Közlöny 1848. és 1849. évfolyamai.

Vasárnapi Újság.

Hazánk.

1848-49. Történelmi Lapok.

Nyírvidék.

**Bem József mellszobra Nyíregyházán
(Zagyva László alkotása)**